

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 341.9(045)

Ткаченко Євген Анатолійович

*аспірант кафедри міжнародного приватного права
Інституту міжнародних відносин*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ткаченко Евгений Анатольевич

*аспирант кафедры международного частного права
Института международных отношений*

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Tkachenko Yevhen

PhD Student of the Chair of Private International Law of the

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ В МІЖНАРОДНОМУ
СІМЕЙНОМУ ПРАВІ: МЕТОДОЛОГІЯ РЕГУЛЮВАННЯ
ИМУЩЕСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ СУПРУГОВ В
МЕЖДУНАРОДНОМ СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ: МЕТОДОЛОГИЯ
РЕГУЛИРОВАНИЯ**

**MATRIMONIAL PROPERTY RELATIONS IN THE INTERNATIONAL
FAMILY LAW: METHODOLOGY OF REGULATION**

Анотація. У результаті проведення даного дослідження, виявлено, що сімейно-правове регулювання майнових відносин подружжя має свій специфічний механізм, який визначається як єдина система правових способів і засобів, за допомогою яких забезпечується переважно диспозитивний правовий вплив на сімейні відносини, що одночасно

допускає значний вплив індивідуального саморегулювання й обмеження сфери заборон. На сучасному етапі вивчення цей механізм розглядається як «об’ємне» явище, котре має кілька зрізів. Тому в різних тлумаченнях механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя, виведених у неоднакових площинах, виявляються не тільки їх відмінні, а й спільні риси.

Урахування різнорідних обставин, що впливають на майнові відносини подружжя, потребує аналізу змісту і правового регулювання суміжних із майновими відносин, щодо яких застосовується механізм сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя. Тому методологія є найсуттєвішим елементом даного механізму: вона розкриває вихідні юридичні начала сімейно-правового регулювання й безпосередньо пов’язує юридичний інструментарій з об’єктивно зумовленими вимогами соціального життя, використовуючи регулятивні функції права. Структура методології механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя включає дозволи, заборони, приписи, стимули, зобов’язування, санкції та інші способи впливу на відповідні відносини.

Визначено, що методи сімейно-правового регулювання – це прийоми юридичного впливу на відповідні суспільні відносини. Вони виражають сутність того чи іншого юридичного режиму регулювання, слугуючи об’єднуючим началом, яке групує систему сімейного права та інші правові явища у рамках інститутів сімейного права. Основними методами правового регулювання в даному сенсі є метод субординації та метод координації.

Як результат, визначено, що кожен сімейно-правовий метод відображає особливий юридичний режим регулювання і полягає в утворенні специфічного комплексу прийомів і засобів регулювання, серед яких особливе місце посідають загальні дозволи та загальні заборони.

Ключові слова: майнові відносини подружжя, методи регулювання, методологія, подружжя, міжнародне сімейне право.

Анотація. В результаті проведення даного дослідження, виявлено, що сімейно-правове регулювання імущественних відносин подружжя має свій специфічний механізм, який визначається як єдина система правових способів і засобів, з допомогою яких забезпечується переважно диспозитивне правове вплив на сімейні відносини, що одночасно допускає значительне вплив індивідуального саморегулювання і обмеження сфери заборон. На сучасному етапі дослідження цей механізм розглядається як «об'ємне» явище, яке має кілька аспектів. Тому в різних трактуваннях механізму сімейно-правового регулювання імущественних відносин подружжя, виведених в неоднакових площинах, виявляються не тільки їх різні, але і загальні риси.

Увага до різноманітним обставинам, впливаючим на імущественні відносини подружжя, вимагає аналізу змісту і правового регулювання суміжних з імущественними відносинами, к яким застосовується механізм сімейно-правового регулювання імущественних відносин подружжя. Тому методологія є найважливішим елементом даного механізму: вона розкриває вихідні юридичні принципи сімейно-правового регулювання і безпосередньо зв'язує юридичний інструментарій з об'єктивно обумовленими вимогами соціального життя, використовуючи регулятивні функції права. Структура методології механізму сімейно-правового регулювання імущественних відносин подружжя включає дозволи, заборони, предписання, стимули, обов'язки, санкції і інші способи впливу на відповідні відносини.

Определено, что методы семейно-правового регулирования – это приемы юридического воздействия на соответствующие общественные отношения. Они выражают сущность того или иного юридического режима регулирования, так как служат объединяющим началом, которое группирует систему семейного права и другие правовые явления в рамках институтов семейного права. Основными методами правового регулирования в данном смысле является метод субординации и метод координации.

Как результат, определено, что каждый семейно-правовой метод отражает особый юридический режим регулирования и заключается в образовании специфического комплекса приемов и средств регулирования, среди которых особое место занимают общие разрешения и общие запреты.

***Ключевые слова:** имущественные отношения супругов, методы регулирования, методология, супруги, международное семейное право.*

***Summary.** As a result of this study, the family law regulation of matrimonial property relations was found to have its specific mechanism which is defined as a single system of legal ways and means providing mainly dispositive legal influence on family relations that allows significant influence of individual self-regulation and restrictions of prohibitions. At the present stage of study, this mechanism is considered as a ‘complex’ phenomenon which has several layers. Therefore, different interpretations of the mechanism for family law regulation of matrimonial property relations, derived at various levels, show not only their distinctive but also their common features.*

Determination of heterogeneous circumstances affecting the matrimonial property relations requires an analysis of the content and legal regulation of the relations related to property ones, since they are influenced by the mechanism for family law regulation of matrimonial property relations. Therefore, the

methodology is the most essential element of this mechanism: it reveals the basic legal principles of family law regulation and directly connects legal tools with the objectively determined needs of social life by using the regulatory functions of law. The structure of the methodology of the mechanism for family law regulation of matrimonial property relations includes permits, prohibitions, instructions, incentives, obligations, sanctions and other ways to influence proper relationships.

Methods of family law regulation are determined as methods of legal influence on the relevant social relations. They reflect the essence of a particular legal regime of regulation, while serving as a unifying principle which groups the system of family law and other legal phenomena within the institutions of family law. In this sense, the main methods of legal regulation are the method of subordination and the method of coordination.

As a result, it is determined that each family law method reflects a special legal regime of regulation and depends on the formation of a specific set of techniques and means of regulation, among which a special place is occupied by general permits and general prohibitions.

Key words: *matrimonial property relations, methods of regulation, methodology, spouses, international family law.*

Постановка проблеми. Завдяки сучасному розвитку юриспруденції на перше місце виводиться комплексна правова методологія тлумачення, що застосовується до конкретного суб'єкта права (його правоздатності та дієздатності), до конкретного об'єкта права (його правового режиму), до конкретних обставин здійснення права, в тому числі обставин часу й місця (навколишнього географічного, економічного, політичного, культурного середовища) тощо. Така комплексність ґрунтується на використанні широкого арсеналу засобів і способів механізму внутрішньогалузевого правового регулювання відповідних суспільних відносин. Крім того, в

рамках загальної системи права потрібно спільно використовувати способи і засоби механізму правового регулювання суспільних відносин у цілому.

Наведені положення теорії права, що стосуються елементів механізму правового регулювання суспільних відносин, можна використати в теорії побудови механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя. В складі останнього потрібно виділити: норми права; правовідносини; правосвідомість; методи правового регулювання; правоохоронну систему; тлумачення права. Оскільки правове регулювання включає не тільки нормативне, а й індивідуальне регулювання, то до складу елементів механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя включаються й індивідуальні правові акти.

Тобто, своєрідність сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя проявляється в тому, що воно має свій специфічний механізм. Загалом даний механізм правового регулювання може бути визначений як єдина система правових способів і засобів, за допомогою яких забезпечується переважно диспозитивний правовий вплив на сімейні відносини, що допускає одночасно значний вплив індивідуального саморегулювання й обмеження сфери заборон. Поняття «механізм сімейно-правового регулювання» – це категорія, що забезпечує узагальнене бачення системи сімейно-правових явищ у дії. Відповідно, нині в науці міжнародного сімейного права надзвичайно актуалізуються питання виявлення та аналізу ключових методів, котрі застосовуються під час функціонування даного механізму, адже феномен сімейно-правового регулювання відображає як юридичну природу відповідного соціального регулювання, так і його галузеву правову приналежність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розгляду даної предметної проблематики автор використовував роботи таких науковців як М. Антокольська [4], О. Вітченко [3] та О. Нечаєва [8]. Однак їхні

дослідження стосувалися лише окремих аспектів регулювання майнових відносин подружжя й, відтак, не створили комплексного уявлення про методологію та механізми регулювання даного типу відносин у міжнародному сімейному праві.

Відповідно, **метою статті** є визначення ключових елементів методології регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві з урахуванням їхнього застосування в рамках національних правових систем та, як результат, їхнього значення для розвитку суспільств окремих держав у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя дозволяє не тільки об'єднати явища правової дійсності – нормативну основу, правовідносини, методологію, індивідуальні юридичні акти, які здійснюють правовий вплив, – і описати їх як цілісність, а й представити їх у дієвому вигляді, що характеризує результативність правового регулювання. Він також дозволяє висвітлити специфічні функції, які виконують ті чи інші його елементи в рамках чинного права, показати їх взаємозв'язок і здатність до видозмін, виконання безлічі завдань. Із цієї точки зору, механізм сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя може бути представлений у різних ракурсах.

Так, у механізмі сімейно-правового регулювання можна виділити чотири основні ланки: сімейно-правові норми (основа сімейно-правового регулювання); сімейно-правові відносини (відносини, що включають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які переводять правову енергію юридичних норм на рівень конкретних суб'єктів – носіїв прав та обов'язків); акти реалізації сімейних прав та обов'язків; акти застосування права, а також деякі додаткові елементи (індивідуальні акти, правові положення судової та іншої правозастосовчої практики тощо).

Зауважимо, що на сучасному етапі дослідження механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя назріла необхідність вироблення його нового бачення як «об'ємного» явища, котре має кілька зрізів, рівнів і в якому засоби правового регулювання вибудовуються не тільки лінійно (що характерно для головних ланок), а й у декількох площинах. Звідси випливає об'єктивність багатозначних визначень механізму сімейно-правового регулювання, що формулюються з урахуванням специфіки обраних правових критеріїв. При цьому показово, що в різних тлумаченнях механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя, виведених у неоднакових площинах, виявляються не тільки їх відмінні, а й спільні риси. Це є найважливішою ознакою об'єктивності отриманих теоретичних висновків про зміст і структуру механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя.

Специфіка згаданого механізму виводиться з системи охоплених ним відносин. Традиційними для даної системи є правовідносини спільної сумісної власності подружжя, договірні правовідносини й правовідносини аліментного типу. Однак, сучасне правове регулювання носить комплексний характер. Речові правовідносини найтіснішим чином пов'язані з зобов'язальними. Відповідно, норми речового права містяться в розділах Цивільного кодексу України про зобов'язальне право, а норми зобов'язального права можна віднайти в розділах ЦК України, що регулюють речове право [1]. Таким же чином переплетені норми, що стосуються майнових та немайнових відносин у ЦК і Сімейному кодексі України [2]. Урахування різних обставин, що впливають на майнові відносини подружжя, потребує аналізу змісту і правового регулювання суміжних із майновими сімейних та інших приватноправових відносин, щодо яких застосовується механізм сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя.

Методологія правового регулювання майнових відносин подружжя виражає найсуттєвіший елемент даного механізму, що безпосередньо пов'язаний із регулятивними функціями права. Вона розкриває вихідні юридичні начала сімейно-правового регулювання й, що найголовніше, через регулятивні функції права безпосередньо пов'язує юридичний інструментарій з об'єктивно зумовленими вимогами соціального життя. Відтак, структура методології механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя включає дозволи, заборони, приписи, стимули, зобов'язування, санкції та інші способи впливу на відповідні відносини.

Зобов'язування, з одного боку, й дозволи і заборони, з іншого боку, виступають провідниками двох функцій права: зобов'язування – динамічної, дозволи й заборони – статичної. Хоча в обох випадках правове регулювання передбачає активну діяльність людини, в соціальному та юридичному відношенні принципово важливо, що в першому випадку (динамічна функція) на особу покладаються обов'язки щодо активних дій, а в другому (статична функція) – щодо утримання від певних дій. Це обумовлює методологічну специфіку юридичного інструментарію, адже стимули і санкції у даному разі виконують обслуговуючу роль для обох функцій, сприяючи їх об'єднанню в єдине ціле, в певну систему.

Методи сімейно-правового регулювання – це прийоми юридичного впливу на відповідні суспільні відносини [3, с. 60]. Їх поєднання, яке використовується в галузі сімейних відносин, характеризує стан комплексу юридичних засобів сімейно-правового впливу. В літературі це питання обговорюється, головним чином, із точки зору співвідношення імперативності і диспозитивності норм у сімейному праві. В цьому ключі маємо відзначити, що в даному питанні є розуміння взаємозв'язку двох зазначених способів регулювання в рамках сімейного права [4, с. 29-30]) Однак, необхідно додати, що поряд з очевидним розширенням

диспозитивного регулювання сімейних правовідносин у рамках процесу поглиблення сфери правового регулювання одночасно відбувається розширення державного втручання в ці відносини. Про це, наприклад, свідчить сучасний досвід розвитку європейського права в рамках Ради Європи, членом якої є Україна.

Традиційно, відмова другому з подружжя в праві проживати в житловому приміщенні спадкодавця належала до сфери саморегулювання сімейних відносин і закріплювалася в тексті заповіту. Та, задля гуманізації майнових правовідносин подружжя, 16 жовтня 1981 року були ухвалені Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо прав подружжя на проживання в спільному будинку та користування предметами домашнього господарства [5]. У принципах 3 і 4, що містяться в документі, пропонується передбачити в національному законодавстві держав-членів РЄ право другого з подружжя проживати в сімейному житловому приміщенні незалежно від того, що ця особа не має на приміщення жодних речових або зобов'язальних прав. При цьому, мова йде не тільки про ту ситуацію, за якої житло перебувало у власності спадкодавця, а й про ті обставини, коли він винаймав його в оренду. Таким чином, Рада Європи рекомендує перевести дані правовідносини зі сфери індивідуального приватного саморегулювання до сфери законодавчого загальноправового регулювання.

Наприклад, згідно зі ст. 292 Цивільного кодексу РФ [6], члени сім'ї власника, котрі проживають у належному йому житловому приміщенні, мають право користування цим приміщенням на умовах, передбачених житловим законодавством. Однак рівень гарантій прав користування за російським житловим законодавством істотно знижений: нині перехід права власності на житловий будинок або квартиру до іншої особи розглядається як підстава для припинення права користування житловим приміщенням членами сім'ї колишнього власника. В разі припинення

сімейних відносин із власником житлового приміщення, право користування даним житловим приміщенням за другим із подружжя, так само як і за іншими колишніми членами сім'ї власника цього житлового приміщення, за загальним правилом не зберігається. Лише за умови, що в другого з подружжя або в іншого колишнього члена сім'ї власника житлового приміщення відсутні підстави набуття або здійснення права користування іншим житловим приміщенням, а також якщо майновий стан колишнього члена сім'ї власника житлового приміщення та інші суттєві обставини не дозволяють йому забезпечити себе іншим житловим приміщенням, право користування житловим приміщенням, що належить зазначеному власнику, може бути збережено за його колишнім чоловіком/дружиною або іншим колишнім членом його сім'ї тільки на підставі рішення суду і тільки на певний термін. При цьому суд має право зобов'язати власника житлового приміщення забезпечити іншим житловим приміщенням колишнього чоловіка/дружину та інших членів його сім'ї, на користь яких власник виконує аліментні зобов'язання, на їх вимогу (п. 4 ст. 31 Житлового кодексу РФ) [7].

Важливо також відзначити, що методи невіддільні від засобів правового регулювання. Цим підкреслюється єдність предмета і методу регулювання. Водночас, методи виражають сутність того чи іншого юридичного режиму регулювання; отже, в системі сімейного права вони слугують саме тим об'єднуючим началом, яке групує систему цього права та інші правові явища у рамках відповідних структурних підрозділів – інститутів сімейного права. Розглядаючи методи правового регулювання в якості реальних юридичних явищ, що мають місце в межах галузі сімейного права, необхідно також указати на деякі вихідні особливості прояву методів, які являють собою виділені логічним шляхом найпростіші прийоми регулювання, котрі визначають головні аспекти правового

статусу суб'єктів і правовий режим об'єктів та інших соціальних явищ. До них належать:

- 1) централізоване, імперативне регулювання (метод субординації), під час застосування якого здійснюється низхідне регулювання, що базується на владно-імперативних засадах; юридично оформлена воля надходить на дану ділянку правової дійсності тільки зверху, від державних та інших компетентних органів, і відповідно до цього становище суб'єктів характеризується відносинами субординації, прямого підпорядкування. Такого роду правовідносини в сімейному праві мають місце, зокрема, у відносинах з органами опіки та піклування;
- 2) децентралізоване, диспозитивне регулювання (метод координації), при якому правове регулювання визначається знизу, на його хід і процес впливає активність учасників регульованих суспільних відносин; їх правомірні дії тут теж є індивідуальним, автономним джерелом юридично оформленої волі, і відповідно до цього становище суб'єктів характеризується відносинами координації, наданням конститутивного юридичного значення їх правомірній поведінці [8, с. 88-91].

У залежності від характеру регульованих сімейних відносин, ці первинні методи виступають у різних варіаціях і сполученнях: завжди можна спостерігати переважання одного з них, проте нині наявна тенденція до їх збалансованого поєднання. Необхідно відзначити, що власне галузеві методи не можуть бути зведені до найпростіших прийомів регулювання. Будучи складним, багатогранним правовим явищем, кожен сімейно-правовий метод відображає особливий юридичний режим регулювання і полягає в утворенні специфічного комплексу прийомів і засобів регулювання, який існує тільки в конкретному нормативному матеріалі й тісно пов'язаний із відповідною групою суспільних відносин – предметом правового регулювання. Крім того, в рамках однієї норми

окремий метод завжди присутній у її гіпотезі, диспозиції і санкції. Відтак, у кожній нормі можна виділити кілька методів.

У цьому контексті важливо, що загальні дозволи та загальні заборони виражають вельми високий рівень нормативних узагальнень і досить високий соціальний статус. Вони можуть бути охарактеризовані як такі глибинні правові явища, які знаходяться на стику між правом і зрізом суспільного життя, що виражає соціальні вимоги до права. Загальні дозволи та загальні заборони виступають в якості своєрідного активного центру, «передавального механізму», покликаного приймати активні імпульси, сигнали від суспільного життя задля того, щоб потім уже у вигляді загальних регулятивних начал, котрі втілюють панівні соціальні цінності, поширювати їх на все право, тим самим визначаючи характер і напрями правового регулювання суспільних відносин. Так, зрушення в економічній сфері породили право подружжя самостійно визначати правовий режим належного їм майна.

Торкаючись юридичної природи загальних дозволів та загальних заборон, важливо констатувати той факт, що вони належать до субстанціональних правових явищ – своєрідних феноменів, з яких складається сама «речовина», «тіло» права, – тобто до правових засобів, з яких формується основа та дієві елементи механізму правового регулювання. При цьому, зіставляючи загальні дозволи та загальні заборони з двома провідними ланками механізму правового регулювання (по-перше, з юридичними нормами та, по-друге, з суб'єктивними правами і юридичними обов'язками), можна зробити висновок, що їх особливості, притаманні їм риси, їх нетотожність з указаними та іншими ланками механізму сімейно-правового регулювання свідчать про те, що загальні дозволи та загальні заборони є самостійними елементами даного механізму.

Наведена думка підтверджується тим, що загальні дозволи та загальні заборони, частково збігаючись за функціями з зазначеними

елементами механізму правового регулювання, одночасно виконують у ньому свої особливі завдання. Маючи в праві регулятивно-направляючу роль і виступаючи для суб'єктів у вигляді певного ступеня свободи (обов'язку), вони одночасно діють і через усю систему пов'язаних із ними юридичних норм і їхніх комплексів.

Висновки. Як результат, основні елементи механізму сімейно-правового регулювання майнових відносин подружжя, особливо розглянуті в єдності загальні дозволи та загальні заборони, дають можливість виділити два основних типи регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві – загальнодозвільний і спеціальнодозвільний. Уже давно в юридичній літературі поширені дві формули, що мають відношення до особливостей права: 1) дозволено все, крім забороненого; 2) заборонено все, крім дозволеного. Якщо подивитися на зазначені формули під кутом зору методів правового регулювання та, перш за все, дозволів і заборон, то виявляється чималий теоретичний потенціал положень, котрі в них містяться: зрозуміло, що чіткість, зрима діалектичність наведених формул – це вираз глибинних закономірностей права, котрі першочергово належать до дозволів і заборон загального характеру. Відзначимо, що кожна формула виражає існування двох основних типів (порядків) правового регулювання, котрі потребують застосування різних поєднань відповідних методів під час регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві.

Література

1. Цивільний кодекс України. Закон України № 435-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.01.2021).

2. Сімейний кодекс України. Закон України № 2947-III від 10.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 29.01.2021).
3. Витченко А. М. Метод правового регулювання соціалістических общественных отношений / под ред. М. И. Байтина. Саратов : Изд-во СГУ, 1974. 161 с.
4. Антокольская М. В. Семейное право. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2000. 336 с.
5. Recommendation No. R (81) 15 of the Committee of Ministers to Member States on the Rights of Spouses Relating to the Occupation of the Family Home and the Use of the Household Contents. Adopted by the Committee of Ministers on 16 October 1981 at the 338th meeting of the Ministers' Deputies. URL:<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804d01b8> (дата звернення: 29.01.2021).
6. Гражданский кодекс Российской Федерации. Закон Российской Федерации № 51-ФЗ от 30.11.1994. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/4f200cb2d6dcf67db5c16ee449049d46714207cb/ (дата звернення: 29.01.2021).
7. Жилищный кодекс Российской Федерации. Закон Российской Федерации № 188-ФЗ от 29.12.2004. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51057/7b18082b2397114d3abca2fd14d7f22230aee1e/ (дата звернення: 30.01.2021).
8. Нечаева А. М. Семейное право. 5-е изд, перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2012. 289 с.

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy # 435-IV vid 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (29.01.2021).

2. Simeinyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy # 2947-III vid 10.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (29.01.2021).
3. Vitchenko A. M. Metod pravovogo regulirovaniia sotsialisticheskikh obshchestvennykh otnoshenii / pod red. M. Y. Baitina. Saratov : Izd-vo SGU, 1974. 161 s.
4. Antokolskaia M. V. Semeinoe pravo. 2-e izd., pererab. i dop. Moskva : Yurist, 2000. 336 s.
5. Recommendation No. R (81) 15 of the Committee of Ministers to Member States on the Rights of Spouses Relating to the Occupation of the Family Home and the Use of the Household Contents. Adopted by the Committee of Ministers on 16 October 1981 at the 338th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804d01b8> (29.01.2021).
6. Grazhdanskii kodeks Rossiiskoi Federatsii. Zakon Rossiiskoi Federatsii # 51-FZ ot 30.11.1994. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/4f200cb2d6dcf67db5c16ee449049d46714207cb/ (29.01.2021).
7. Zhilishchnyi kodeks Rossiiskoi Federatsii. Zakon Rossiiskoi Federatsii # 188-FZ ot 29.12.2004. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51057/7b18082b2397114d3abca2fd14d7f22230aece1e/ (30.01.2021).
8. Nechaeva A. M. Semeinoe pravo. 5-e izd, pererab. i dop. Moskva : Izdatelstvo Yurait, 2012. 289 s.